

DE AMSTERDAMSE LEERKRACHT LIJN

INHOUDELIJKE VERANTWOORDING

Pabo HvA en UPvA

Anneke van der Linde
Mieke de Groot-Roos
29-05-2020

Inhoud

Inleiding.....	3
Inhoudelijke overwegingen bij de ontwikkeling van de Amsterdamse Leerkracht Lijn	4
De Amsterdamse Leerkracht Lijn: verdeling in niveaus.....	5
De Amsterdamse Leerkracht Lijn: opbouw in drie dimensies	6
De Amsterdamse Leerkracht-Lijn: ook als digitale tool	8
De Amsterdamse Leerkracht Lijn in kernpunten	9
Bronnen.....	10

Inleiding

In intensieve samenwerking met het werkveld leiden Pabo HvA en UPvA studenten op in en voor het basisonderwijs van Amsterdam. Sinds 2012 doen we dat onder de titel *'Leren lesgeven in de grote stad (Amsterdam)'*. Sinds 2012 is daarbij de competentiematrix (met dezelfde titel) leidraad. Deze competentiematrix is gebaseerd op de SBL-competenties.

Met ingang van 1 augustus 2017 heeft het ministerie van OC&W de SBL-competenties vervangen door nieuwe bekwaamheidseisen voor leraren, daarbij inhoudelijk geadviseerd door de Onderwijscoöperatie (2014) en de Onderwijsraad. Het ministerie van OC&W geeft in haar toelichting bij de wet nadrukkelijk aan dat eventuele uitwerking / concretisering van de bekwaamheidseisen de verantwoordelijkheid is van de praktijk.

Invoering van de nieuwe bekwaamheidseisen was een belangrijke reden voor ons om opnieuw te kijken naar onze eindkwalificaties. Naast deze landelijke ontwikkelingen was er bij de opleidingen om verschillende redenen behoefte aan aanpassing van de huidige competentiematrix. Dit ontwikkelproces heeft geleid tot de Amsterdamse Leerkracht Lijn (ALL). Deze voeren we in per studiejaar 2020-2021. In dit document geven we een inhoudelijke toelichting en verantwoording van deze nieuwe eindkwalificaties van Pabo HvA en UPvA.

De Amsterdamse Leerkracht Lijn biedt – evenals de huidige competentiematrix - houvast en geeft richting in de verschillende fasen van de opleiding, bij assessments voor zij-instromers en bij de begeleiding en beoordeling van startende leerkrachten. In deze ALL leggen we sterker de focus op aspecten die te maken hebben met het functioneren in een grootstedelijke context.

De ALL is in 2018-2019 ontwikkeld door een werkgroep met vertegenwoordigers vanuit opleiding, werkveld, project 'Junior leraar'¹, zij-instroom en P&O werkveld. In deze werkgroep hebben we de nieuwe bekwaamheidseisen voor leraar basisonderwijs nader uitgewerkt en geconcretiseerd. Tussenproducten van deze werkgroep zijn voor feedback en validering voorgelegd aan verschillende groepen betrokkenen (schoolopleiders, instituutopleiders, team Pabo HvA en UPvA).

In studiejaar 2019-2020 hebben we een pilotversie in een aantal groepen studenten (voltijd, deeltijd en universitaire pabo) getest. Daarnaast hebben we met SMART Education vanuit de HvA ook een digitale versie van de Amsterdamse Leerkracht Lijn ontwikkeld. Deze digitale versie biedt studenten de mogelijkheid sneller inzicht te krijgen in hun eigen leerproces. Op basis van een tussen- en eindevaluatie met de betrokkenen van de pilotversie van de ALL (studenten en schoolopleiders) hebben we een aantal aanpassingen gedaan. De bijgestelde versie van de ALL wordt ingevoerd voor de gehele opleiding (voltijd, deeltijd, universitaire pabo) met ingang van studiejaar 2020-2021.

¹ Het project Junior Leraar Amsterdam liep van 2014-2018. Het project is uitgevoerd met een subsidie van het Ministerie van OC&W. Het project Junior Leraar ontwikkelde verschillende instrumenten die scholen en coaches kunnen gebruiken bij het begeleiden van startende leraren. Uitgangspunt bij die begeleiding is dat doelgerichte ontwikkeling naar een volgend competentieniveau centraal staat. Zie: <https://www.hva.nl/praktisch/algemeen/etalage/junior-leraar/over-het-project/over-het-project.html>

Inhoudelijke overwegingen bij de ontwikkeling van de Amsterdamse Leerkracht Lijn

Bij Pabo HvA en UPvA was er behoefte aan aanpassing van de huidige eindkwalificaties (competentiematrix '*Leren lesgeven in de grote stad*'). Vanuit het werkveld, docenten en studenten kwamen er signalen dat de huidige competentiematrix niet meer paste bij de actuele onderwijsontwikkelingen, dat er te veel overlap was tussen verschillende competenties, verschillende benamingen onduidelijk waren en het instrument te omvangrijk was. De herijking van de Pabo HvA en UPvA betrof daarom meerdere doelen. Uiteraard moest het nieuwe instrument aansluiten bij de nieuwe, wettelijk vastgelegde bekwaamheidseisen en bij onze ambitie om studenten op te leiden tot leerkrachten die kunnen lesgeven in een grootstedelijke context. Daarnaast moesten de termen concreter en eenduidiger worden en worden geactualiseerd. Bovendien was er behoefte aan een meer compact instrument dat praktisch beter hanteerbaar zou zijn voor studenten, docenten en schoolopleiders.

Tot slot vonden we het belangrijk om een aantal kernpunten van de huidige competentiematrix te behouden: we willen leerkrachten opleiden die zich breed ontwikkelen als hbo-professional. Dat vereist een brede blik naar het opleidingsprogramma en geen exclusieve focus op het primaire proces van het lesgeven. Daarnaast wilden we de verworvenheid, het expliciteren we de ontwikkelstappen ná het afstuderen als startbekwame leerkracht, behouden. Dit geeft zicht op een doorgaande ontwikkeling, het ontwikkelingsperspectief, ook ná afstuderen. Dit wordt om die reden door het werkveld als zeer waardevol ervaren. Het streven is nadrukkelijk om te komen tot een gezamenlijke set eindkwalificaties voor opleiding(en) en werkveld. Met het oog daarop hanteren we de termen uit de Cao PO bij de twee niveaus die volgen op 'startbekwaam', namelijk '*basisbekwaam*' en '*vakbekwaam*'.

Bij de ALL hebben we de driedeling (pedagogisch, vakinhoudelijke en vakdidactisch) van het *primaire proces*, zoals beschreven in de wettelijk vastgelegde bekwaamheidseisen, als uitgangspunt genomen. Deze driedeling is nader uitgewerkt en sluit nauw aan bij de terminologie in de wet.

Wij sluiten ook aan bij de *brede professionele basis*, maar hebben besloten om deze (anders dan bij de wettelijk vastgestelde bekwaamheidseisen) wél nader uit te werken en te concretiseren), om de volgende redenen:

- In de nieuwe bekwaamheidseisen ligt de focus voornamelijk op de aspecten die direct te maken hebben met het leren van leerlingen, zoals verwoord in de dimensie 'primaire proces'. Echter, wij vinden het belangrijk om professionals breder op te leiden en om dus niet uitsluitend het leren van leerlingen centraal te stellen. We gaan in onze visie uit van de drie subdomeinen van Biesta (2014): kwalificatie, socialisatie en subjectivering². Onze studenten leren leerlingen te begeleiden in lijn met deze drie functies van het onderwijs. Studenten hebben daarvoor naast de vakinhoudelijke en pedagogisch-didactische vaardigheden 'bredere professionele vaardigheden' nodig waarvan we het belangrijk vinden om deze expliciet te benoemen zodat de student er gericht aan kan werken.

² Bij *kwalificatie* gaat het 'om de rol die het onderwijs speelt in het verwerven van kennis, vaardigheden en houdingen die leerlingen kwalificeren om iets te doen, ook wel het leren van kinderen. Daarnaast vinden we de *socialisatie en subjectivering* essentieel. Dit is de wijze waarop, middels het onderwijs, leerlingen deel worden van tradities en praktijken in de samenleving' en 'leerlingen begeleiden in het maken van eigen autonome beslissingen en keuzes'.

- Uit onderzoek blijkt onder andere dat het klassenmanagement van de leerkracht een belangrijke invloed heeft op het succesvol lesgeven en daarmee de ontwikkeling van kinderen (Marzano, Marzona & Pickering, 2010). Daarnaast zijn vaardigheden zoals onderzoeken en reflecteren essentieel bij de ontwikkeling en verbetering van het eigen onderwijs. Doordat leerkrachten hun eigen handelen onder de loep nemen door te onderzoeken en te reflecteren wordt het eigen handelen steeds adequater (van den Herik & Schuitema, 2016) en ontwikkelt zich een attitude waarbij de leerkracht verantwoordelijkheid neemt voor de vormgeving en verdere ontwikkeling van het (eigen) onderwijs.

Om recht te doen aan de complexiteit en verbondenheid van het leerkracht zijn hebben we naast de eerste twee dimensies (*het primaire proces* en *de brede professionele basis*) een derde, overkoepelende dimensie, de *professionele identiteit* toegevoegd. In deze dimensie staat de verbinding van alle aspecten centraal. Het gaat om de leerkracht die op persoonlijke wijze het beroep, zijn/ haar professe, vorm weet te geven. We kijken bij deze dimensie naar het geheel van het handelen van de leerkracht, de eigen visie op het beroep en de eigen rol daarin. Met name in deze dimensie komt de eigenheid en de authenticiteit van de student / leerkracht naar voren en in deze dimensie reflecteert de student/leerkracht op de eigen doorgaande ontwikkeling, tijdens en na afstuderen.

De professionele identiteit van een leerkracht hangt nauw samen met de persoonlijke identiteit en is niet statisch maar continu in ontwikkeling (zie onder meer: Akkerman & Meijer, 2011; Pillen, 2013). Kelchtermans (2012) stelt dat de persoon als leerkracht onlosmakelijk is verbonden met de praktijk. Identiteitsontwikkeling is niet alleen een proces van een leerkracht maar het resultaat van interactie tussen de leerkracht en zijn context (Pillen, 2013). Professionele identiteitsontwikkeling is een proces van *integratie* van het persoonlijke en professionele in het leerkrachtberoep (Beijaard, 2009). Het is het resultaat van een voortdurend iteratief proces tussen de individuele en sociale identiteit als gevolg van het participeren in verschillende professionele rollen binnen het werkveld (Akkerman & Meijer, 2009).

Omdat deze dimensie holistisch van aard is, hebben we ervoor gekozen om deze niet nader uit te werken in deelaspecten, maar om een aantal (bredere) thema's te formuleren.

De Amsterdamse Leerkracht Lijn: verdeling in niveaus

De Amsterdamse Leerkracht Lijn bestaat uit verschillende niveaus. Deze niveaus geven richting aan de ontwikkeling tot leerkracht basisonderwijs. De ALL wordt binnen de opleiding gebruikt als instrument om de eigen ontwikkeling tot leerkracht te kunnen monitoren en hierop te reflecteren. Het biedt studenten en opleiders houvast over wat er mag worden verwacht van een student in een bepaalde fase van de opleiding. Het is geen beoordelingsinstrument. Om die reden zijn de beschrijvingen in onze uitwerkingen niet in meetbare en toetsbare criteria geformuleerd.

De niveaus tijdens en na de opleiding zijn als volgt:

1. **Beginnend (te behalen na het eerste jaar)**

De student is in staat enkelvoudige lessen uit te voeren aan de hand van basiskennis en vaardigheden. Dit gebeurt onder begeleiding en toezicht van de mentor waarbij de student overlegt over de te maken keuzes.

2. **In ontwikkeling** (te bereiken in de hoofdfase en fungeert als toegangseis voor LIO-bekwaam)

De student is in staat om een aantal lessen, dan wel lessenreeksen achter elkaar en uiteindelijk een dag onderwijs te verzorgen. Dit gebeurt onder begeleiding en toezicht van de mentor waarbij de student hulp kan inschakelen bij onverwachte situaties.

3. **Startbekwaam** (na de LIO-periode, afgestudeerden van Pabo HvA en UPvA moeten aan deze eisen voldoen)

De student is in staat om zelfstandig onderwijs te verzorgen waarin hij samen met de mentor verantwoordelijk is voor het vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogische proces in de klas. De student krijgt tussentijdse begeleiding op dit proces.

Daarnaast zijn bij wijze van ontwikkelingsperspectief de twee daarop volgende niveaus opgenomen³:

4. **Basisbekwaam**⁴

5. **Vakbekwaam**

Bij aanvang van 2020-2021 zijn de eerste drie niveaus gereed en getest in een pilot in 2019-2020. De niveaus basis- en vakbekwaam worden nader uitgewerkt in 2020-2021. Vanwege de coronacrisis zat er enige vertraging in dit proces.

De Amsterdamse Leerkracht Lijn: opbouw in drie dimensies

In de ALL is gekozen voor een model van drie cirkels, drie dimensies om de kennis en vaardigheden die studenten moeten beheersen in- en na de opleiding te beschrijven. Er zit geen hiërarchie in deze drie dimensies. Alle drie zijn ze met elkaar verweven en werken ze op elkaar in. Het een is niet of nauwelijks los te zien van het andere. De ALL wordt gebruikt als reflectie -en gespreksinstrument

³ Bij aanvang van 2020-2021 zijn de eerste drie niveaus gereed en getest in een pilot in 2019-2020. De niveaus basis- en vakbekwaam worden nader uitgewerkt in 2020-2021. Vanwege de coronacrisis zat er enige vertraging in dit proces.

⁴ De termen 'basisbekwaam' en 'vakbekwaam' sluiten aan bij de terminologie in de CAO PO. Beide niveaus worden in studiejaar 2020-2021 samen met het werkveld verder uitgewerkt.

binnen de opleiding. Het fungeert als leidraad voor de student, de docent, de (academische) schoolopleider bij het monitoren en bespreken van de ontwikkeling van de student. Toetsing en beoordeling van de bekwaamheden vindt plaats in de stages. Dit gebeurt aan de hand van beoordelingsformulieren. De bekwaamheden zijn met het oog daarop uitgewerkt in concrete beoordelingscriteria.

In onderstaande paragrafen wordt ingegaan op de inhoud van de verschillende dimensies.

Primaire Proces

De eerste dimensie sluit naadloos aan op de nieuwe bekwaamheidseisen (Wet Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel, 2017). In deze dimensie staat het *primaire proces van het lesgeven* centraal. Het gaat om de volgende bekwaamheden:

- pedagogisch
- vakinhoudelijk
- vakdidactisch

Deze drie bekwaamheden hebben rechtstreeks te maken met de kennis en kunde rondom het leren van leerlingen. In deze drie bekwaamheden komt tot uiting hoe de leerkracht zijn onderwijs vormgeeft en hoe hij bijdraagt aan de ontwikkeling van kinderen. In de beschrijving van deze dimensie hanteren we zoveel mogelijk de taal zoals die ook in de wet wordt gehanteerd.

Brede professionele basis

In de tweede dimensie wordt de *brede professionele basis* omschreven. Deze dimensie wordt in de Wet Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel (2017) niet expliciet genoemd. In het advies van de Onderwijscoöperatie (2014) dat diende als basis voor deze wet is dat echter wel het geval. In het advies wordt aangegeven dat een leraar een brede professionele basis nodig heeft om afwegingen en keuzes te kunnen maken in de dagelijkse uitvoering van zijn onderwijs en in de ontwikkeling en verbetering van het eigen onderwijs. Daarom is het voor een leraar belangrijk dat zij kan communiceren, organiseren, plannen, onderzoeken en reflecteren. Een leraar is een professional die zelf verantwoordelijkheid neemt voor de eigen werkwijzen.

Wij hebben de brede professionele basis uitgewerkt in de volgende vier bekwaamheden:

- plannen en organiseren
- communiceren
- samenwerken
- onderzoeken en reflecteren

De bekwaamheden van deze tweede dimensie 'brede professionele ontwikkeling' staan direct in verbinding met de eerste dimensie 'primaire proces'. De wijze waarop de leerkracht het eigen onderwijs organiseert bijvoorbeeld heeft invloed op de didactische bekwaamheden van de leerkracht. En de bekwaamheden op het gebied van reflecteren hebben weer invloed op de pedagogisch bekwaamheden. Door bij reflectie op de ontwikkeling van de student de bekwaamheden van de verschillende dimensies te combineren (bijvoorbeeld 'didactisch' en 'organiseren' of 'pedagogisch' en 'onderzoeken & reflecteren') krijgt de student dieper inzicht in de gelaagdheid en complexiteit van het beroep leerkracht basisonderwijs en in de eigen ontwikkeling.

Professionele identiteit

Tot slot hebben wij ervoor gekozen om een derde dimensie toe te voegen⁵. De bekwaamheden rondom de dimensies van het 'primaire proces' en de 'brede professionele basis' zijn - met een analytische benadering - uitgewerkt in specifieke aspecten en subaspecten. Dit geeft enerzijds helderheid over de stappen in de professionele ontwikkeling van de student; anderzijds zijn al deze aspecten juist met elkaar verbonden en beïnvloeden ze elkaar voortdurend. Het een is nauwelijks los te zien van het andere en dat vraagt naast de *analytische* blik ook om een *holistische* benadering waarbij gekeken wordt naar 'het geheel'. Een goede en effectieve leerkracht weet al deze aspecten immers samen te brengen in een eigen, adequaat, professioneel handelingsrepertoire. Met deze derde dimensie doen we recht aan de complexiteit en samenhang in het gehele handelen van de leerkracht (Kelchtermans, 2012). We hebben in deze dimensie geen opbouw uitgewerkt. Bij de professionele identiteit gaat het om overkoepelende onderwerpen zoals: motivatie voor het beroep, zicht op eigen kwaliteiten, zelfbeeld, taakopvatting, visievorming en toekomstperspectief (Hanna et al., 2019).

Een manier om de professionele identiteit te ontwikkelen is het reflecteren op de verschillende lagen van een ui-model (Korthagen & Nuijten, 2018): de omgeving (*de schoolcontext*), het gedrag (*wat doe je in de interactie met de omgeving*), vaardigheden (*wat kan je*), overtuigingen (*wat zijn je overtuigingen die in een bepaalde situatie een rol spelen*), identiteit (*wat zijn je overtuigingen over jezelf als leerkracht*) en betrokkenheid (*zingeving*) en de eigen kernkwaliteiten (persoonskenmerken).

De Amsterdamse Leerkracht-Lijn: ook als digitale tool

We hebben ervoor gekozen om deze Amsterdamse Leerkracht Lijn ook in een digitale versie aan te bieden. Het ontwikkelen van een online tool waarin studenten zich de Amsterdamse Leerkracht-Lijn eigen kunnen maken en zelf kunnen bewerken, zorgt er voor – was onze aanname en is inmiddels gebleken uit de pilot in 2019-2020 - dat zij zich meer eigenaar zullen voelen van hun eigen ontwikkeling. Dat gevoel van *eigenaarschap* is immers belangrijk voor het reflectieproces van studenten (Ramsey, 2010). De beschikbaarheid van een digitale versie zorgt ervoor dat de ALL op een flexibeler wijze kan worden gebruikt. In de opleiding blijkt vaak dat studenten het moeilijk vinden om de koppeling te maken tussen dat wat ze leren in de opleiding (theorie) en dat wat zij meemaken in de praktijk. Bij het versterken van die verbinding kan een digitale tool een belangrijke rol spelen. Wij zien bijvoorbeeld een belangrijke meerwaarde in de mogelijkheid om bij elke bekwaamheid (digitaal) achtergrondinformatie te vinden die studenten en hun praktijkbegeleiders helpt om deze verbinding (ter plekke) te maken.

In het kader van SMART Education hebben in 2019-2020 Mieke Roos, lector Bert Bredeweg in 2019-2020, Evelyne van Oers en Anders Bouwer als onderdeel van de pilot een online tool voor de ALL ontwikkeld, op basis van de doelstellingen die hieronder staan vermeld.

De digitale tool biedt de studenten de mogelijkheid:

⁵ In de beschrijving en in de vormgeving als beeld is het op dit moment een derde dimensie, een derde cirkel. Mogelijk wordt dit bij de verdere ontwikkeling weergegeven als een alomvattende dimensie. In dat geval zijn het primaire proces en de professionele basis 'deelverzamelingen' van de 'professionele identiteit'.

- om hun eigen ontwikkeling tot leerkracht te **monitoren**;
- om zich **eigenaar** te voelen van hun eigen ontwikkeling;
- hun eigen ontwikkeling te **delen** met de (academische) schoolopleider en/of kerndocent;
- de **koppeling theorie/praktijk** te maken.

De Amsterdamse Leerkracht Lijn in kernpunten

De belangrijkste kernpunten van de **Amsterdamse Leerkracht Lijn** zijn:

Helder referentiekader voor student, begeleider en beoordelaar

Met onze uitwerking van de nieuwe bekwaamheidseisen bieden we aan alle betrokkenen (studenten, begeleiders en beoordelaars) een gemeenschappelijk referentiekader. Wij vinden dat belangrijk omdat onze studenten in het kader van Samen Opleiden stage lopen op verschillende Opleidingsscholen en daarom tijdens hun studie te maken krijgen met veel verschillende begeleiders en beoordelaars. Door onze concrete uitwerking zijn wij duidelijk over wat het gewenste eindniveau is en wat belangrijke mijlpalen zijn in de ontwikkeling van de student.

Concrete uitwerkingen van ‘het primaire proces’ én ‘de brede professionele basis’

In de Amsterdamse Leerkracht Lijn hebben we zowel de twee dimensie ‘het primaire proces’ en de ‘brede professionele basis’ uitgewerkt en geconcretiseerd. Met deze keuze geven we een nadere inkleuring aan het landelijke profiel. De reden om ook de brede professionele basis nader uit te werken is omdat wij vinden dat de aspecten hiervan nauw verweven zijn met een goede uitoefening van het beroep leerkracht basisonderwijs. Het is juist een van de verworvenheden van het basisonderwijs en van pabo’s dat er breed wordt gekeken naar de vereisten voor het beroep. Met onze uitwerking doen we recht aan die brede blik.

Een analytische én een holistische blik op het beroep leerkracht basisonderwijs

In de Amsterdamse Leerkracht Lijn voegen we naast de twee dimensies van het ‘primaire proces’ en de ‘brede professionele basis’ nog een derde dimensie toe: de ‘professionele identiteit’. In deze dimensie staat juist de verbinding van alle aspecten centraal en kijken we naar het gehele functioneren met een holistische blik. In het professionele handelen zijn alle afzonderlijke aspecten van het beroep met elkaar verbonden en deze beïnvloeden elkaar voortdurend. Een goede leerkracht weet op een persoonlijke, authentieke wijze al deze aspecten samen te brengen in een eigen, adequaat, handelingsrepertoire.

De Amsterdamse Leerkracht Lijn, ook ná afstuderen

Als ontwikkelingsperspectief ná de opleiding hebben we in de Amsterdamse Leerkracht Lijn, aanvullend twee niveaus opgenomen die volgen op *startbekwaam*, namelijk *basisbekwaam* en *vakbekwaam*⁶. We doen dit om de startende leerkracht een ontwikkelingsperspectief te bieden na hun afstuderen. Op dit moment zijn de eerste drie niveaus (beginnend, in ontwikkeling, startbekwaam) gereed, de twee daaropvolgende niveaus werken we dit studiejaar verder uit.

⁶ De termen *basisbekwaam* en *vakbekwaam* sluiten aan op de terminologie in de Cao PO.

Bronnen

Akkerman, Sanne & Meijer, Paulien. (2011). A dialogical approach to conceptualizing teacher identity. *Teaching and Teacher Education - TEACH TEACH EDUC.* 27. 308-319. 10.1016/j.tate.2010.08.013.

Beijaard, D. (2009). *Leraar worden en leraar blijven : over de rol van identiteit in professioneel leren van beginnende docenten*. Eindhoven: Technische Universiteit Eindhoven.

Biesta, G.J.J. (2014) Wat is goed onderwijs? Over kwalificatie, socialisatie en subjectivering. Retrieved from: <http://nivoz.nl/forum/wat-is-het-nivoz-forum/>

Hanna, F, Oostdam, R, Severien, S.E. & Zijlstra, B.J.H. (2019). Primary student teachers' professional identity tensions: The construction and psychometric quality of the professional identity tensions scale. *Studies in Educational Evaluation* 61. 21–33.

Herik van den, M. & Schuitema, A. (2016) *Een onderzoekende houding. Werken aan professionele ontwikkeling*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Kelchtermans, G. (2012). *Reflecties over de "moderne professionaliteit" van leerkrachten*. Notitie voor de Nederlandse onderwijsraad: KULeuven.

Marzano, R. J., Marzano, J.S. & Pickering, D.J. (2010). *Wat werkt: Pedagogisch handelen en Klassenmanagement. Evidence-based strategieën voor iedere leraar*. Middelburg: Bazalt.

Onderwijscoöperatie (2014). Herijking bekwaamheidseisen verantwoording.

Onderwijscoöperatie (2014). Herijking bekwaamheidseisen voorstel.

Pillen, M. T. (2013). *Professional identity tensions of beginning teachers*. Eindhoven: Technische Universiteit Eindhoven DOI: 10.6100/IR758172

